

نیایشگاه مهری یا امامزاده معصوم ورجووی

دکتر پرویز ورجاوند
استاد باستانشناسی دانشگاه تهران

غربی اطاق نوعی قوس تیزه‌دار و شکسته دیده می‌شود که به قوس‌های بنای صخره‌یی تپه رصدخانه مراغه شباهت بسیار دارد.

بر روی هم کار حجاری که در این اطاق انجام شده به خصوص تراش سقف آن نمودار یک کار جالب و ارزنده است.

تالار بزرگ، با عبور از در ورودی واقع در انتهای راهرو سرپوشیده به محوطه سرپوشیده مستطیل شکل وسیعی وارد می‌شویم که در ازای آن حدود دوازده متر و پهنای آن نزدیک ۶/۳۰ متر است. در وسط دو ضلع شرقی و غربی تالار دو فرورفتگی مقابل هم وجود دارد که فرورفتگی سمت غرب به شکل دوزنقه و فرورفتگی سمت شرق شبیه نیم‌دایره است. از انتهای فرورفتگی غربی به وسیله‌ی راهرویی به پهنای ۱/۳۰ متر و به درازای ۳/۱۰ متر به اطاق مدوری به قطر ۵/۲۰ متر راه می‌یابیم که تمامی آن در سنگ کنده شده است ولی سقف آن ظرافت و زیبایی سقف اطاق واقع در سمت چپ راهرو سرپوشیده را ندارد. مقابل فرورفتگی نیم‌دایره شکل سمت شرقی را به کمک سنگ‌های لاشه‌ی تیغه کرده‌اند. در سمت جنوب فرورفتگی شرقی، حفره‌یی وجود دارد که از آن به راهرویی داخل می‌شویم که با یک قوس نیم‌دایره به محوطه‌ی اصلی امامزاده راه می‌یابد.

در جانب جنوبی تالار با بالا رفتن از دو پله به یک صفه به پهنای ۲/۱۰ متر و درازای ۳/۳۰ متر می‌رسند و از آن جا با یک پله و عبور از یک ورودی مستطیل شکل به محوطه‌ی اصلی امامزاده وارد می‌شوند.

در قسمتی از دیوار غربی تالار بزرگ کتیبه‌ی زیبایی به خط ثلث کنده شده که بیشتر آن فرو ریخته است و باقیمانده آن

□ در حدود شش کیلومتری جنوب شرقی مراغه دهکده‌ی بزرگ و سرسبزی به نام «ورجووی» واقع است. در قسمتی از دهکده گورستان بزرگ و قدیمی وجود دارد که در آن تعداد فراوانی سنگ‌های قبر قدیمی به صورت صاف و به شکل صندوق سنگی به گونه سنگ قبرهای خاص قرن هشتم دیده می‌شود.^۱ در کنار قبرستان و بر لب یک نهر پر آب درخت تنومند و کهنسال نارونی خودنمایی می‌کند و توجه عموم را به خود جلب می‌سازد. در جنوب این درخت است که مجموعه جالب بنای امامزاده معصوم قرار دارد.

در چند متری درخت نارون و در مقابل آن راهرو پهنی با شیب متوسط در سنگ کنده شده است. دو سوی راهرو را دیواره‌ی سنگی طبیعی فراگرفته که قسمتی از آن نیز دارای پوشش سنگی است. عرض این راهرو در جلو ۷/۲۰ متر و در انتهای ۶/۲۰ متر و عمق قسمت سرپوشیده آن حدود ۴/۷۰ متر است. در انتهای راهرو سرپوشیده ورودی مستطیل شکلی به عرض ۱/۸۰ متر در سنگ کنده شده است که با عبور از آن به محوطه وسیع و جالبی وارد می‌شویم.

در سمت چپ راهرو و نزدیک مدخل ورودی تالار بزرگ، اطاق چهار گوش کوچکی وجود دارد که تمامی آن را در سنگ کنده‌اند. سقف این اطاق به گونه‌یی جالب و هنرمندانه به صورت یک گنبد در صخره ایجاد شده است. شیوه‌ی کار چنین است که دیوار چهار سوی اطاق از یک محل معین به طور مورب به طرف مرکز سقف ادامه یافته و پس از ایجاد یک پایه یا پاتاق، سقف مدور به شکل یک چشمه طاق آجری متناسب و کم‌خیز بر روی آب احداث گشته است. در وسط سقف مزبور نورگیری نیز به منظور روشن ساختن فضای داخل اطاق ترتیب داده‌اند. در ضلع

این مجموعه با توجه به واحدهای مختلف آن و حالت غارمانندش بیش از هر چیز به بنای یک معبد مهری شباهت دارد. معبدی که به تمامی در عمق زمین کنده شده و جز ورودی دالان مانند سراشیب مقابلش راه دیگری نداشته است. وجود اطاقها و واحدهای مختلف در پیرامون تالار بزرگ و وسعت قابل توجه تالار حاکی از آن است که این مجموعه یکی از بزرگ ترین معابد مهری به شمار می رفته است که در آنجا قسمت هایی چون محل لباس کنی ورود به محل بقعه که یک صندوق چوبی در وسط آن است، پاشنه ی سنگی در را می بوسند و زیارت می کنند. زن ها مدت زمانی طولانی در داخل امامزاده می گذرانند و گذشته از خواندن نماز و دعا چای درست می کنند و به گفت و گو می نشینند. آنچه در این محل بیش تر خیرات می کنند عبارت است از قند و آب نبات. بیش تر زیارت کنندگان در داخل بقعه شمع می افروزند و در آنجا به قربانی کردن می پردازند و این هر دو رابطه جالب محل را با سنت های مهری نشان می دهد. زن ها بیش تر برای فرزنددار شدن به این امامزاده توسل می جویند.

مجموعه بنای نیایشگاه ورجووی را از نظر حجم کار و دقت و هنرمندی که در امر حجاری آن صورت پذیرفته می توان جز نمونه های ارزنده ستایشگاه های کهن دانست که در ایران ایجاد شده است. نیایشگاهی که فضای خاص و پرکشش و جذبه آن بیش از هر چیز معبد مهرپرستان را می ماند. ■

پی نوشت

۱- وجود تعداد بسیاری سنگ های قبر زیبا و قدیمی در این ناحیه ایجاب می کند تا مجموعه ی جالبی از آن ها را به داخل تالار بزرگ نیایشگاه حمل نمایند تا از انهدام آنها جلوگیری شود.

کلماتی از آیه ی شریفه ی ۱۲۹ سوره ی آل عمران را در بردارد. باید گفت که در گذشته ی دور و هنگامی که این بنا به عنوان یک امامزاده مورد استفاده قرار گرفته است در دو جانب تالار در هر سه طاق نما وجود داشته که در آن زمان اطراف طاق نماها را به صورت یک حاشیه پهن حجاری نموده و کتیبه هایی از آیات قرآنی را بر روی آن کنده کاری کرده اند که هم اکنون هنوز قسمت کمی از آن باقی است.

معبد اصلی مهری و بقعه ی کنونی محوطه اصلی امامزاده عبارت است از یک اطاق دایره شکل به قطر ۵/۹۰ متر که در جانب جنوبی آن با ارتفاع یک پله از کف، محرابی مستطیل شکل به درازا و پهنا ۲/۶۰۲ متر با سقف کاو و هلالی شکل وجود دارد.

آزاره ی سنگی این ستایشگاه به ارتفاع دو متر با دقت خاص حجاری و صاف شده است. از آنجا به بعد پاتاق گنبد به صورت سه دوره که دوره دوم و سوم آن قطار بندی به گونه مقرنس دارد ایجاد شده است. بر فراز این قطار بندی و ساقه است که گنبد کم خیز بنا که طرح اصلی آن نزدیک به هیئت مخروطی بود برپا شده است. سال ها پیش قسمتی از پوشش سنگی گنبد فروریخته و به جای آن گنبدی کم خیز و عرقچینی از آجر ساخته اند. وضع کلی بنای این قسمت از امامزاده به خوبی می رساند که به نیایشگاهی بسیار قدیمی تعلق داشته است. حالت خاص محراب آن با طرح محراب بسیاری از معابد مهری یا «مهرابه» ها شباهت دارد. چنان که گفته شد در زمان های کهن و پیش از اسلام سقف بقعه کنونی که در حجم سنگ کنده شده است ارتفاع بیشتری از وضع کنونی داشته است و با توجه به وسعت نیایشگاه می توان گفت که در دوران رونق معبدی باشکوه بوده است.